

De das in de duinen van Voorne!?

Op verspreidingskaartjes van de das (*Meles meles*) in Nederland zijn de duinen en het lage deel van Nederland steeds blanco.

Toch kwam de das in de afgelopen eeuwen soms wel in de duinen voor. Deze bijdrage doet verslag van waarnemingen uit de achttiende eeuw in de duinen van Oostvoorne en speculeert over een mogelijke (her)vestiging van de das in de duinen in de nabije toekomst.

Jan Kluit (1722-1811) was een ingezetene van de stad Brielle, die in de tweede helft van de achttiende eeuw gebeurtenissen in het land van Voorne nauwkeurig schriftelijk vastlegde. Dit deed hij onder meer in een serie geïndexeerde jaarboeken en in een tweedelige beschrijving van Voorne-Putten. De laatste werd door Kluit regelmatig bijgewerkt, waardoor in de tekst opmerkingen uit later jaren aanwezig zijn (van der Houwen, 1997). Deze handschriften zijn, deels getranscribeerd, aanwezig in het Streekarchief Voorne-Putten. Kluit had duidelijk natuurwetenschappelijke belangstelling. Behalve uit de hierna te bespreken waarnemingen van dassen op Voorne, blijkt dat ook uit een lange verhandeling van zijn hand over het gedrag en de groei van een schildpad, die in 1765 op het strand van Voorne was gevonden en die hij meer dan veertig jaar heeft verzorgd. Waar het dassen betreft vermeldt hij in een streekbeschrijving van Oostvoorne het volgende (Jonker, 2004; pagina 82):

‘En in de duinen en waranden bevind men behalven konijnen ook nog wel eens vreemd wild. Zoo wierd er in den winter van het jaar 1755, wanneer er zeer veel sneeuw gevallen was, door de duinmajer in de duinen achter Oostvoorn een varkensdas gevangen. Dit dier, dat hier niet eigenaartig is, was ongemeen vet met lang hair, korte ooren, groote tanden, een witte streep over de kop en aan wederzijde zwarte vlekken op de wangen.’

In later jaren zijn op deze pagina de volgende twee

Anton van Haperen

Reliëfrijk binnenduinos op de buitenplaats Mildenburg (Oostvoorne) in 2009 (foto: Anton van Haperen).

noten toegevoegd: ‘Op den 21e november 1782 is in de duinen agter Oostvoorn een soort-gelijke das levend gevangen.’ En: ‘Zoo is mede in ’t laast van November 1797 in de duinen agter Oostvoorn door de honden een das opgedaan en gevangen.’

Bij zijn eerste melding van een das op Voorne vermeldt Jan Kluit expliciet dat het dier hier ‘niet eigenaartig’ is. Waarschijnlijk betekent dit dat de soort hier niet voorkwam. Ook de aanduiding door Jan Kluit van de das als ‘vreemd wild’ wijst in deze richting. Het ontbreken van deze soort op Voorne in het midden van de achttiende eeuw sluit aan op vermeldingen in het zeventiende-eeuwse handschrift ‘Jacht-bedryff’, dat aangeeft dat zij ‘hier te lande’ ontbreekt. Dit handschrift behandelt met name de wildstand van de Hollandse duinen en gaat daarbij vooral ook in op de situatie in de vastelandsduinen van Zuid-Holland en die van Voorne (Swaen, 1948). De schrijver van het ‘Jacht-bedryff’, waarschijnlijk luitenant-houtvester C.J. van Heenvliet (overleden 1639), was goed op de hoogte met de wildstand in de duinen. Hij maakt melding van de vangst van een das ‘in ’t bosch van ’s Gravenhage’ en één op een andere, onbekende locatie.

Voor het overige zijn er uit de 16e en 17e eeuw geen waarnemingen van de das uit de Hollandse duinen bekend. Des te opmerkelijker is het dat in de tweede helft van de 18e eeuw in de duinen van Oostvoorne ten minste driemaal een das werd waargenomen. Ook uit later jaren is nog ten minste één waarneming van een das uit de duinen van Voorne bekend (Rockanje, 1935; van Wijngaarden & van de Peppel, 1964). De vraag is hoe een en ander moet worden geïnterpreteerd.

Van Wijngaarden & van de Peppel (1964) gaan er op basis van historische beschrijvingen en het ontbre-

Das (*Meles Meles*) (foto’s: Mark Zekhuis).

ken van 'das'-toponymen vanuit dat deze diersoort in de Hollandse (binnen)duinen altijd heeft ontbroken. Het biotoop is er in principe wel geschikt, maar de soort zou dit gebied nooit hebben kunnen bereiken. Zij refereren hierbij met name aan de barrièrewerking van het laagveengebied tussen het Gooi en de Hollandse vastelandskust. De situatie in de duinen van Voorne was aanvankelijk waarschijnlijk vergelijkbaar. Een belangrijk verschil met de Hollandse vastelandskust is het ontbreken van strandwallen in de binnenduinrand. Verder werden deze duinen vanaf de Late Middeleeuwen tot het begin van de 18e eeuw intensief gebruikt voor de vangst van konijnen (zg. konijnenwaranden). De duinen waren toen arm aan struweel en bos en roofdieren werden intensief vervolgd (van Haperen, 2009; ook Swaen, 1948). Bovendien werden de duinen van Voorne aanvankelijk van de dichtstbijzijnde dassengebieden in West-Brabant en het rivierengebied gescheiden door een benedenrivierengebied dat grotendeels bestond uit onbedijkt land. Een en ander maakt het ontbreken van de das in het gebied van Voorne en Goeree in de zestiende en zeventiende eeuw aannemelijk.

In de loop van de zestiende en vooral de zeventiende eeuw is het polderareaal in West-Brabant en op de Zuid-Hollandse eilanden sterk uitgebreid (van de Ven, 1993). De hier aanwezige dijken kunnen zeer goed door de das zijn gebruikt voor de bouw van tijdelijke of permanente burchten. Van hieruit kunnen de dieren in de achttiende en negentiende eeuw zijn uitgezwermd naar de duinen van Voorne. Dat de das zich thuis voelt in het bedijkte zeekleilandschap blijkt uit het voorkomen tot ver in de twintigste eeuw in het poldergebied van West-Brabant en in Zeeuws-Vlaanderen (van Wijngaarden & van de Peppel, 1964). Niet alleen de verbinding van het Voorne duingebied met dassenpopulaties in het achterland verbeterde. Vanaf het midden van de achttiende eeuw veranderde ook het duingebied in met name Voorne. De konijnenwaranden hielden omstreeks 1725 op te bestaan. Grote gedeelten van het binnenduingebied werden daarna in cultuur genomen en/of bebost (van Haperen, 2009). Hierdoor werden ook de terreincondities voor de das gunstiger en verbeterden de overlevingskansen voor dieren die de duinen wisten te bereiken. Het blijft onzeker of de duinen van Voorne in de achttiende of negentiende eeuw met een kleine vaste populatie dassen bevolkt zijn geweest, maar dit mag zeker niet worden uitgesloten.

Welke toekomst?

Wat leren deze historische feiten ons voor het heden en de toekomst? Als gevolg van ingrijpende veranderingen in zijn leefgebied, jacht en vervolging en verkeersongevallen is de Nederlandse dassenpopulatie in de jaren 1900-1960 met circa 90% afgenomen. In het westelijk deel van zijn Nederlandse verspreidingsgebied is hij toen op veel plaatsen verdwenen. Dit geldt onder andere

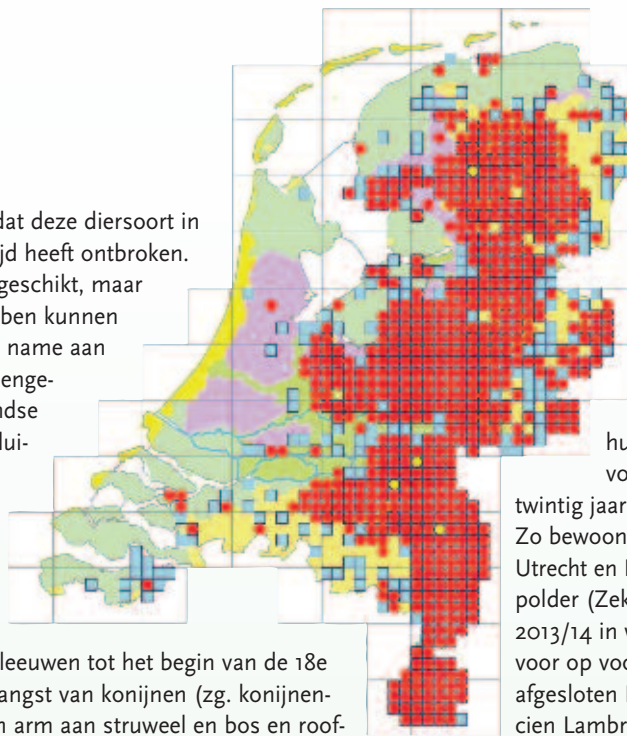

Fig. 1. Verspreiding van de das in Nederland vóór en na 2005 (bron: La Haye & Vink, 2016).

■ < 2005 (697 atlasblokken)
● ≥ 2005 (658 atlasblokken)

voor Zeeuws-Vlaanderen en westelijk Noord-Brabant. De blauwe vakjes in figuur 1 illustreren dit proces. Vanaf circa 1980 is er echter sprake van een herstel en de laatste 15 jaar zelfs van een sterke groei (Zekhuis & Gerrits, 2015). De das komt nu weer voor op locaties en in leefgebieden, waar dat twintig jaar geleden niet voor mogelijk werd gehouden. Zo bewoont hij het laagveengebied op de grens van Utrecht en Noord-Holland en het Horsterwold in de Flevo-polder (Zekhuis & Gerrits, 2015). Ook komen er sinds 2013/14 in westelijk Noord-Brabant meerdere burchten voor op voormalige buitendijkse gronden in het in 1987 afgesloten Krammer-Volkerak (mededeling Ron & Francien Lambrechts). De populatie aan de westkant van het oorspronkelijke verspreidingsgebied begint dus weer op sterkte te komen. De rode bolletjes in figuur 1 laten zien waar dat herstel aan de orde is. De sprong naar de duinen – zoals hij die in het verleden kennelijk verschillende keren heeft gemaakt – is ook nu niet denkbeeldig meer. Het duingebied van Voorne is als potentieel leefgebied voor de das inmiddels alleen maar verbeterd. Bossen en struwelen met een zandige bodem om burchten in te graven zijn volop aanwezig. En zeker in de binnenduinrand is ook voldoende foerageergebied voorhanden. Wellicht kunnen we dus op afzienbare termijn nieuwe waarnemingen van de das in de duinen van Voorne toevoegen aan die van enkele eeuwen geleden.

Literatuur

- Haperen, A.M.M. van, 2009. Een wereld van verschil; landschap en plantengroei van de duinen op de Zeeuwse en Zuid-Hollandse Eilanden. KNNV-uitgeverij.
- Haye, M. La & H. Vink, 2016. Das. NDFV Verspreidingsatlas Zoogdieren. <https://www.verspreidingsatlas.nl/8496126#>.
- Houwen, A.A. van der, 1997. Inventaris van de Collectie Kluit, ca. 1747-1851. Streekarchief Voorne-Putten, Brielle.
- Jonker, A.L. (ed.), 2004. De landen van Oost-, West- en Zuidvoorn met den lande van Putten beschouwt in hare opkomst, aanwas, tegenwoordige staat en regeering. Transcriptie van een handschrift van Jan Kluit (1722-1811). Streekarchief Voorne-Putten, Brielle.

Swaen, A.E.H. (ed.), 1948. Jacht-Bedryff. Transcriptie van een zeventiende-eeuws handschrift in de Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage. Brill, Leiden.

Ven, G.P. van de, 1993. Leefbaar Laagland; geschiedenis van de water-beheersing en landaanwinning in Nederland. Uitgeverij Matijts, Utrecht.

Wijngaarden, A. van & J. van de Peppel, 1964. The badger, *Melis melis* L., in the Netherlands. *Lutra* 6: 3-60.

Zekhuis, M. & G.M. Gerrits, 2015. Sterke toename van de Das in Overijssel; toont *Meles meles* een ander gezicht? *De Levende Natuur* 116(5): 232-236.

Dr. A.M.M. van Haperen
Dahliastraat 17, 4371 EC Koudekerke
amm.vanhaperen@gmail.com

